

EKOSISTEMINIŲ PASLAUGŲ VERTINIMAS LIETUVOJE

Rekomendacijos

Ekosisteminės paslaugos (ESP) – tai iš gamtos gaunama nauda žmonių gerovei ir ekonomikai. Deja, dažnai šios paslaugos visuomenės yra laikomos nemokamomis ir neišsenačiomis, nėra pakankamai žinomos ir pripažįstamos bei tinkamai vertinamos. Be to, žmogaus veikla daro didelį ir dažniausiai neigiamą poveikį biologinei įvairovei, ekosistemoms ir jų funkcijoms, taip pat ir ekosisteminėms paslaugoms – įskaitant ir Lietuvoje.

Siekiant sumažinti šį poveikį yra labai svarbu pradėti vertinti ekosistemų būklę, jų gebėjimą teikti paslaugas ir tų paslaugų kokybę bei integruoti šį vertinimą į sprendimų priėmimą. Tai ne tik leis visapusiškai saugoti mūsų gamtą, bet ir padės užtikrinti dabartinių bei ateities kartų socialinę ir ekonominę gerovę.

NACIONALINIO ESP VERTINIMO IR KARTOGRAFAVIMO PROJEKTO PLANAVIMAS

LR aplinkos ministerija rengiasi ekosisteminių (ESP, angl. ecosystem services) paslaugų kartografavimo ir vertinimo nacionaliniu mastu [projektui](#). ESP teminio tyrimo metu (žr. ataskaitas „[Esama situacija](#)“ ir „[ESP teorija ir geroji užsienio praktika](#)“) buvo atskleistos pagrindinės nagrinėjamos srities problemos, prie kurių sprendimų paieškų ir pasiūlymų sugeneravimo prisidėjo ir atlikta suinteresuotų šalių [apklausa](#).

Siūlomu projektu bus inicijuotas ESP kartografavimas ir vertinimas Lietuvoje nacionaliniu mastu ir taip bus pradėtas įgyvendinti 2016 m. gruodžio mėn. patvirtintoje LR Vyriausybės programoje iki 2020 m. išskeltas tikslas „*Ekosistemų, jų paslaugų vertinimo mechanizmo integravimas į nacionalinės politikos formavimą ir įgyvendinimą, siekiant išsaugoti visuomenei svarbias ekosistemų paslaugas*“. Atlikta Nacionalinė ESP vertinimo ir kartografavimo studija taip pat leistų įgyvendinti [ES Biologinės įvairovės strategijos iki 2020 m.](#) tikslus.

Šio dokumento tikslas: pateikti pasiūlymus dėl ESP vertinimo nacionaliniu mastu, remiantis aukščiau paminėtais tyrimais: esamos situacijos studija, gerosios užsienio praktikos analize ir suinteresuotų šalių apklausa. Detalesnę informaciją apie ESP teoriją, principus ir t.t. rasite minėtose ataskaitose.

ESP VERTINIMAS – KAS TAI?

ESP vertinimas – tai būdas parodyti visuomenei, kokią naudą ekosistemos teikia žmogaus sveikatai ir gerovei. Kitas kertinis ESP vertinimo principas – vertinimas atliekamas siekiant priimti efektyvesnius (politinius) sprendimus, kurie užtikrintų tiek palankesnę ekosistemų ir bioįvairovės būklę, tiek geresnį žmonių gyvenimą.

Jeigu vertinimas nebus integruotas ir paremtas platesniais politiniais procesais, gauti skaičiai geriausiu atveju bus tiesiog padėti į stalčių, blogiausiai – nesuprasti ir neteisingai pritaikyti, pakenkiant ekosistemoms ir biologinei įvairovei.

ESP VERTINIMAS LIETUVOJE

Lietuvoje kol kas būta tik pavienių bandymų vykdyti ESP vertinimą (įskaitant socio-ekonominį) ir kartografavimą, daugiausiai šlapžemių, miškų ir pievų ekosistemose. Nacionaliniu mastu ekosistemų ir jų teikiamų paslaugų būklė Lietuvoje šiuo metu nėra vertinama, nėra ekosistemų ir ESP būklės vertinimo metodikos ir sistemos, ir tuo atsiliekame nuo daugelio ES šalių narių. Lietuvos visuomenei ilgalaikė nauda pradėjus vertinti ir integruoti ESP į sprendimų priėmimo procesus būtų ekosistemų ir jų paslaugų būklės gerėjimas, o tuo pačiu piliečių gerovės palaikymas ir augimas.

Nacionalinė ESP studija

Tikslai: nacionaliniu mastu įvertinti ekosistemų ir jų teikiamų ESP būklę, įvertinti jų socio-ekonominę naudą ir vertę bei pasiūlyti priemones, kaip paskatinti šių verčių integraciją į nacionalinę politiką

PRADINIAME PROJEKTO PASIŪLYME ĮVARDINTOS NAC. ESP STUDIJOS APIMTYS

- Nustatyti ekosistemų ir ESP prioritetai nacionaliniu mastu
- Mažiausiai 24-ios prioritetingos ESP sukartografuotos ir jų būklė įvertinta nacionaliniu mastu (+ metodologija)
- Mažiausiai 24-ioms ESP atliktas socio-ekonominis vertinimas (+ metodologija)
- Atlikta visuomenės konsultacija apie ESP principo įgyvendinimą
- Nustatyti ekosistemų atkūrimo prioritetai, remiantis ESP vertinimu
- Pateiktos rekomendacijos dėl ESP principo integravimo į sprendimų priėmimo procesus
- Vykdomi ESP temos viešinimo darbai

NACIONALINĖS ESP STUDIJOS STRUKTŪRA – PASIŪLYMAS

Siūloma nacionalinės ESP studijos struktūra susideda iš keturių kertinių, vienodo svorio, elementų (Pav. 1). visi paminėtieji elementai turėtų sietis tarpusavyje, vienas kitą formuoti, papildyti ir įkvėpti. Kita vertus, užduočių atskyrimas (įskaitant elementų išskaidymus į smulkesnius) ir aiškus apibrėžimas taip pat yra vertingi, turint omenyje projekto mastą. Taip būtų geriau užtikrinama atskaitomybė ir atskirų užduočių ir elementų įgyvendinimas. Pradiniame pasiūlyme neminimas **ESP kompetencijų stiprinimas ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo skatinimas** – tokios veiklos poreikis ypač išryškėjo analizuojant ekspertų apklausos rezultatus. Ekspertų manymu, taip pat itin svarbu į projektą **įtraukti ir plačiąją visuomenę**, ne tik per viešinimą, bet ir į ESP prioritetų nustatymą ir kitas veiklas.

Kitas momentas išryškintas ekspertų apklausos: labai aiškus **kriterijų, nustatančių ESP prioritetus nacionaliniu mastu, apibrėžimas**. ESP prioritetus rekomenduojama išsikelti dėl turimų ribotų finansinių ir žmogiškųjų išteklių ESP vertinimui, be to galimai ne visos tarptautinėse klasifikacijose (pvz. CICES) įvardinamos ESP yra aktualios Lietuvai. Nacionalinėje ESP studijoje tai turėtų būti išgryninta, pasiremiant viešąją konsultacija, bei valstybės ir visuomenės socio-ekonominiais poreikiais (įskaitant ESP integravimo į sprendimų priėmimus galimybes). Galiausiai, **ekosistemų ir ESP būklės vertinimas** bei **ESP socio-ekonominis vertinimas** turėtų būti vykdomi pagal aišką, sutartą ir patvirtintą **metodiką** – jos parengimas irgi būtų vienas iš nacionalinės ESP studijos produktų.

KLAUSIMAI, Į KURIUOS TURĖTŲ ATSAKYTI NACIONALINĖ ESP STUDIJA – PASIŪLYMAS

Atsižvelgiant į išsikeltus tikslus, esamą situaciją ir gerąsias užsienio patirtis, siūlomi pagrindiniai klausimai, į kuriuos studija turėtų siekti atsakyti (sąrašas nebaigtinis):

1. Kokios yra prioritetingų Lietuvos ekosistemų ir ESP būklė ir būklės tendencijos?
2. Kas labiausiai (neigiamai) veikia Lietuvos ekosistemų ir ESP būklę?
3. Kas yra prioritetingų ESP gavėjai, kaip ESP veikia jų gerovę?
4. Kas yra prioritetingų ESP valdytojai? Kaip ESP yra valdomos?
5. Koks yra Lietuvos visuomenės sąmoningumo apie ESP ir jų teikiamą naudą lygis?
6. Kodėl ir kaip ESP naudos ir (ekonominės) vertės turėtų būti integruojamos į nacionalinę politiką ir sprendimų priėmimo procesus, užtikrinant jų tiekimą tiek šiandien, tiek ateityje?
7. Kokių kompetencijų, žinių, duomenų apie ESP Lietuvoje dar trūksta?

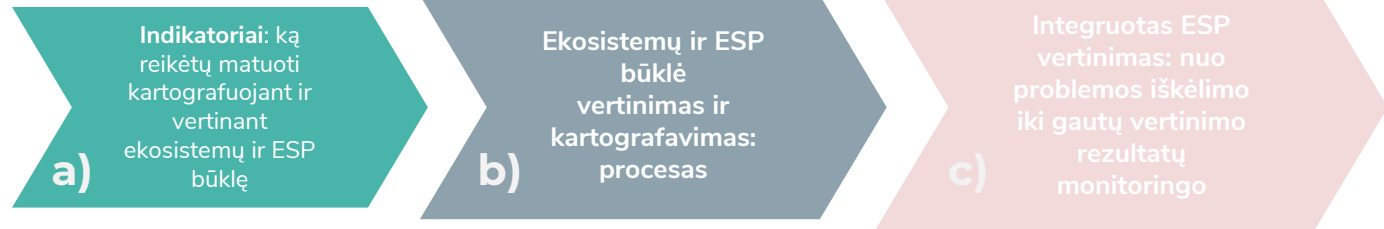
ESP vertinimas: integruotas procesas

ESP VERTINIMUI – ESP KLASIFIKACIJA

CICES – tai Bendroji tarptautinė ekosisteminių paslaugų klasifikacija, sukurta konkrečiai ekosistemų apskaitai. Šiuo metu CICES ([versija 5.1](#)) apima 3 ESP tipus (**Aprūpinimo, Reguliavimo ir Kultūrinės** paslaugos), 10 skyrių, 27 grupes ir 67 klases. Daugiau informacijos [CIA](#) (p.11-13) (pastaba: dokumente aprašoma ankstesnė CICES versija 4.3, kuri buvo šiek tiek glaustesnė). Lietuviška CICES versija [CIA](#).

KODĖL 24-IOS PASLAUGOS?

24-ių svarbiausių ESP įvertinimas įrašytas LR Vyriausybės programoje, bet konkretaus sąrašo nėra pasiūlyta. ESP grupių reitingavimo pasiūlymas pateiktas [CIA](#) (p.29), galutinį sprendimą turėtų priimti ESP konsultacinė grupė. Sąrašas turėtų apimti visus ESP tipus, jame taip pat turėtų būti išskirti prioritetai.

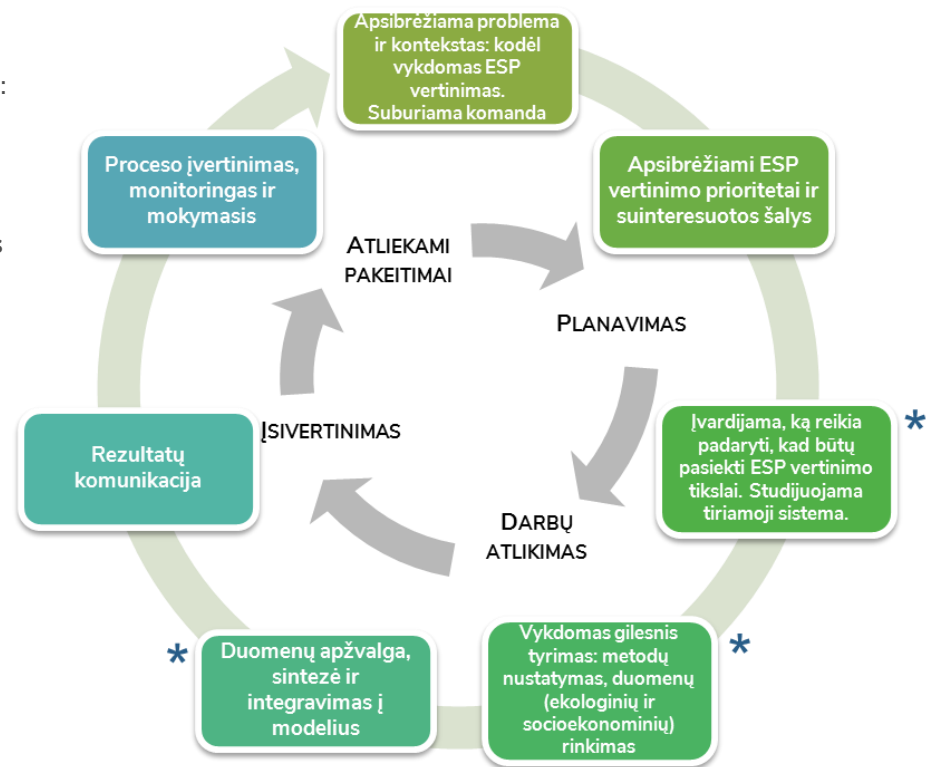
ESP VERTINIMAS: NUO INDIKATORIŲ IKI INTEGRUOTO PROCESO VALDYMO

Schema viršuje išryškina skirtingus ESP vertinimo proceso lygius, pradedant mažiausiu elementu – indikatoriais, kurie yra matuojami įvertinant ESP ir jas teikiančių ekosistemų būklę (a), baigiant viso projekto valdymu (c). Pav. 2 vaizduoja, kaip efektyviai organizuoti ESP vertinimo procesą (c), pasitelkiant adaptuotą prisitaikančio valdymo ciklo (angl. adaptive management cycle, vidinis ratas) principą. Septyni pagrindiniai ESP vertinimo proceso žingsniai yra užfiksuoti išoriniame rate. Čia eiliškumas yra lankstus, žingsniai gali kartotis ir vienas kitą papildyti. Visa tai nusprendžia projekto komanda.

Kalbant apie (b), MAES antroje ataskaitoje (2014) siūlomi tokie būtinieji tyrimo (Pav. 2 - *) elementai:

- 1. Ekosistemų kartografavimas**
Ekosistemų klasifikacija
Žemės panaudos duomenys (GIS)
- 2. Ekosistemų būklės įvertinimas**
Nustatomi indikatoriai
Renkami duomenys
- 3. ESP būklės įvertinimas**
Nustatomi indikatoriai
Renkami duomenys ir kuriami modeliai
- 4. Integruotas ekosistemų vertinimas**
Kaip ekosistemų būklė siejasi su jų gebėjimu teikti ESP?
Kaip skirtingų ekosistemų sąveika veikia ESP teikimą?

Apie indikatorius (a) daugiau „[ESP teorija ir geroji užsienio praktika](#)“.

Pav. 2.

Kas ir kaip turėtų dalyvauti nacionaliniame ESP vertinimo ir kartografavimo projekte?

PASIŪLYMAS, remiantis atliktomis analizėmis ir ekspertų apklausa:

- Procesui vadovauti/jį koordinuoti turėtų LR aplinkos ministerija ar jai pavaldi institucija, o prižiūrėti ir patarti – konsultacinė ekspertų grupė.
- Pats ESP vertinimas ir kartografavimas neturėtų būti vienos organizacijos darbas, dėl kompetencijų deficito.
- Svarstyta: plataus profilio vertintojai – vengtina ar ne?
- Projektą galėtų įgyvendinti jungtinis darinys – konsorciumas, sudarytas iš atskirų (tarp)disciplininių ekspertų grupių, priklausomai nuo vertinamos ekosistemos ar ESP.
- ESP vertinimo grupėse galėtų dalyvauti mokslininkai-ESP ekspertai, saugomų teritorijų ekologai, aplinkosauginės NVO, ESP valdytojai, bei tam tikrais atvejais ir ESP gavėjai (visuomenė).
- Grupėms turėtų būti išskirti aiškūs tikslai, apibrėžti kriterijai. Dirbama remiantis patvirtinta metodologija.
- Įtrauktos skirtingos suinteresuotos šalys, procesas integruotas ir tarpdisciplininis, t.y. tolygiai padengiami ekologiniai-ekonominiai-socialiniai aspektai. P.vz. ekonominis ESP vertinimas neturėtų būti atliekamas vien tik ekonomistų, neturinčių gamtinės patirties.
- Svarstyta: ekosistemų/ESP būklės vertinimas atliekamas atskirai nuo socio-ekonominio vertinimo, ar viskas atliekama kartu?

Daugiau informacijos apie ESP Lietuvoje:

- [ESP pagrindai ir esama situacija Lietuvoje](#)
- [ESP vertinimo teorijos ir gerosios užsienio praktikos apžvalga](#)
- [ESP Lietuvoje: suinteresuotų šalių apklausos rezultatų apžvalga](#)
- [Pradinis AM ESP projekto pasiūlymas](#)
- [Ecosystem Services in Lithuania: progress](#) (anglų kalba)
- [CICES pilna ESP klasifikacija](#) (lietuvių kalba)
- [Mapping and Assessment of Ecosystems and their Services \(MAES\)](#) (išorinis šaltinis)

Paruošė [Kristina Simonaitytė](#) (Kurk Lietuvai)

Projekto komanda (LR aplinkos ministerija): [Algirdas Klimavičius](#) ir [Lina Čaplikaitė-Denisovienė](#)

[Kurk Lietuvai](#) ir LR aplinkos ministerijos projektas „**Ekosisteminės paslaugos**“

Nuotr. [Realisbeautifulstock](#)

© 2018 m. vasaris

Kuriame Lietuvos ateitį
2014–2020 metų
Europos Sąjungos
fondų investicijų
veiksmy programą